

Krista Ritamies-Veijalainen
Ulla Kosonen

Loppuraportti

Lapsilähtöisen päihdetyön kehittämishanke

2008 – 2010

SOVATEK - säätiö

VIRTAHEVON LAPSET LAPSILÄHTÖISEN PÄIHDETYÖN KEHITTÄMISHANKE 2008–2010

LOPPURAPORTTI

1. Johdanto
2. Lapsilähtöisen päihdetyön kehittämishankkeen taustaa
3. Hankkeen tavoitteet
  - 3.1 Päätaoitteet
4. Hankkeen toiminta
  - 4.1 Hankkeen työntekijät ja heidän tehtäväkuvansa
  - 4.2 Hankkeen organisaatio: kehittäjäryhmä, tukiryhmä ja ohjausryhmä
5. Hankkeen tuotokset
  - 5.1 Verkostotyön kehittäminen ja työkoukukset
  - 5.2 Päihdepalvelusäätion hoidon piirissä olevien vanhempien lapset – tilastointi
  - 5.3 Vanhempien ja lasten vertaisryhmät
  - 5.4 Otetaan puheeksi vanhemman päihdeongelma kansio
  - 5.5 Konsultaatiot ja koulutukset Päihdepalvelusäätion henkilökunnalle
  - 5.6 Hankkeen ulkopuoliset koulutukset, loppuseminaari
  - 5.7 Hankkeessa toteutettu tutkimus
6. Hankkeen tulosten ja toiminnan arviointia
7. Johtopäätöksiä ja pohdintaa
8. Lähteet
9. Liitteet

1. JOHDANTO

Tämä raportti on Virtahevon lapset hankkeen loppuraportti. Loppuraportissa kuvataan hankkeen tavoitteiden ja hankkeen sisällä tapahtuneen toiminnan suhdetta toisiinsa sekä esitetään toiminnan tuloksista syntyneitä johtopäätöksiä. Tätä loppuraporttia ovat olleet kirjoittamassa hankkeen projektikoordinaattori Krista Ritamies-Vejjalainen ja hankkeen tutkimusosuuden on kirjoittanut tutkija Ulla Kosonen.

Virtahevon lapset hanke käynnistyi 1.2.2008 ja se toteutettiin vuosina 2008–2010. Hanketta rahoitti Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö terveyden edistämisen määrärahoista, viimeisen hankevuoden rahoituksesta vastasi RAY. Hanke toteutettiin yhteistyössä muiden paikallisten tahojen kanssa, jotka kohtaavat työssään päihdeongelmaisia vanhempia ja heidän lapsiaan.

Hankkeen aikana tuli selkeästi näkyväksi, että päihdeperheiden lapset ovat yhteiskuntamme huono-osaisimpia. Päihdeperheiden arki on kuormittunut monella tasolla: taloudelliset, psyykkiset, fyysiset ja sosiaaliset ongelmat perheissä ovat monimutkaisia ja usein päällekkäisiä. Päihdeperheiden lapset elävät keskellä näitä vaikeuksia tilanteessa, jossa sektoroitunut auttamisjärjestelmä ei kykene heitä tavoittamaan ja auttamaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Kuinka autetaan näitä yhteiskuntamme heikoimmassa asemassa olevia lapsia, jotka yhä edelleen kaikesta kehittämistyöstä huolimatta näyttää usein jäävän vaille apua? Apua on kyllä tarjolla mutta se on usein sattumanvaraista ja sen saataavuus on epävarmaa. Nykyinen auttamisjärjestelmä kohtaa yhä edelleen vain pienen osan päihdeperheiden lapsista, suurin osa näistä apua tarvitsevista lapsista jää kuitenkin piiloon aikuisiin ja heidän avuntarpeeseensa keskittyvässä auttamisjärjestelmässä.

Virtahevon hankkeen johtopäätösten mukaan päihdeperheiden, vanhempien ja heidän lastensa ongelmat ovat monimutkaisia, päällekkäisiä ja kietoutuvat tiiviisti toisiinsa. Päihdeperheiden lapsille aiheuttamat haitat ovat usein pitkäkestoisia. Monenlaisista vaikeuksista kärsivien perheiden auttaminen vaatii tiivistä ja moni-ammattillista yhteistyötä. Arjessa, jossa perheiden elämää leimaa päihdeongelmat, taloudelliset vaikeudet, ristiriitaiset ihmissuhteet ja usein psyykkiset sairaudet auttamistyö vaatii pitkäkestoista, monipuolista tukea sekä toimia huono-osaisuuden kehän katkaisemiseksi. Tähän haastavaan työhön ei ole tarjolla pikaratkaisuja.

Päihdeongelmaiset vanhemmat ja heidän lapsensa hyötyvät palveluista, jotka vahvistavat heidän selviytymistään arjen tuomista haasteista, edesauttavat heidän kiinnittymistä yhteiskuntaan ja auttavat eristäytymisen sijaan liittymistä toisiin ihmisiin. Kaikki ne toimet, jotka parantavat ja vahvistavat vanhempien toimijuutta oman elämän suhteen sekä tukevat ja vahvistavat vanhempien ja lasten itsetuntoa. Sellaiset auttamistyön interventiot, jotka johtavat ylisukupolvisen huono-osaisuuden katkaisemiseen ovat päihdeperheiden auttamisessa ensiarvoisen tärkeitä.

Virtahevon lapset hanke on ollut vahvasti kiinnittyneenä käytännön työhön. Hankkeen kehittämistyötä on tehty päihdeperheiden arjen näköalapaikalta: Päihdeongelmaisia vanhempia on kohdattu päivittäin kuntouttavassa asiakastyössä, heidän elämäänsä ja siinä tapahtuvia muutoksia on pystytty seuraamaan pitkäkestoisesti. Päihdekuntoutumisen pitkäkestoisissa prosesseissa on tullut näkyväksi, kuinka päihderiippuvuudesta toipumisen eri muutosvaiheet vaikuttavat vanhemmuuteen ja kuinka nämä muutosvaiheet näkyvät ja vaikuttavat lasten elämässä - lapset elävät keskellä näitä usein vuosia kestäviä muutosvaiheita.

Arjen asiakastyön kautta on tullut näkyväksi päihdeperheiden auttamisjärjestelmään liittyvä sattumanvaraisuus ja epävarmuus. Palveluilta puuttuu selkeät, strukturoidut interventiot, aikuis- ja lapsipalveluiden välinen yhteistyö on yhä edelleen etäällä toisistaan ja eri organisaatioista tulevien työntekijöiden orientaatiot ovat erilaiset - yhteinen viitekehys puuttuu sekä auttamistyössä keskitytään yksilön päihde- ja psyykeongelman hoitamiseen perhenäkökulman sijaan.

Hankkeen aikana on tiivistetty yhteistyötä keskeisten yhteistyötahojen kanssa, jotka kohtaavat työssään päihdeongelmaisia vanhempia ja heidän lapsiaan. Yhteistyön tuotoksena kehitettiin mm; Vertaisryhmä päihdeongelmaisille vanhemmille ja heidän lapsilleen. Hankkeen aikana tuotettiin puhekesiotton materiaalia päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa kohtaamiseen. Otetaan puheeksi vanhemman päihdeongelma kansio on kehitetty auttamaan päihdeongelman puhekesiottoa tilanteessa, joissa työntekijälle syntyy huoli vanhemman päihteiden käytöstä.

Hankkeessa vahvistui usko siihen, että vaikuttavinta lapsilähtöistä päihdetyötä on se, jossa ihminen nähdään kokonaisuutena, liittyneenä toisiin läheisiin ihmisiin. Ihmisen voimavarat löytyvät arjesta ja lähisuhteista ja niiden näkyväksi tekeminen heti hoidon alkumetreiltä lähtien on ensiarvoisen tärkeää. Kaikki ne ammatilliset keinot ja interventiot, joiden avulla tuetaan ja vahvistetaan päihdeperheiden arkea ja hänen suhteitaan läheisiin ihmisiin voidaan saavuttaa pysyvämpiä ratkaisuja.

2. LAPSILÄHTÖISEN PÄIHDETYÖN KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTAA

Lapsen asema yhteiskunnassa on vahvistunut, jonka seurauksena myös päihdetyössä on ryhdytty yhä enemmän kiinnittämään huomiota päihdeongelmaisten vanhempien lapsiin. Lapsen asemaa päihdetyön hoitokulttuurissa on määritellyt käsitys siitä, miten haitallisena päihteiden käyttöä on pidetty muille kuin käyttäjälle itselleen. Käsitys päihteiden käytön haitallisuudesta on vaihdellut historiassa. Aikaisemmin tutkijat uskoivat, ettei vanhempien alkoholismi vahingoita kaikkein pienimpiä lapsia, koska he eivät huomaa sellaisia asioita. Sitten tutkijat päätyivät siihen, että kaikki päihdeperheissä kasvavat lapset saavat jonkinlaisia haittoja.

Viime vuosikymmenellä tutkijat ovat alkaneet kiinnittää huomiota päihdeperheiden elämään liittyviin muihin tekijöihin, jotka vähentävät tai lisäävät perheessä koettuja haittoja sekä lapsiin liittyviin eroavaisuuksiin. Nykyään vallitsevan käsityksen ja ymmärryksen mukaan vanhempien ongelmallinen päihteiden käyttö on lapsen hyvinvoinnin ja hyvän tasapainoisen lapsuuden kannalta hyvin vakava asia. Tästä huolimatta on selvästi havaittavissa, että erilaiset lasta suojaavat tekijät voivat parantaa lapsen elämää ja tulevaisuutta merkittäväällä tavalla.

Naisten juomatapojen muutos on yksi keskeisempiä yksittäisistä muutoksista, joita on tapahtunut suomalaisessa alkoholikulttuurissa viime vuosikymmeninä. Tutkijoiden mukaan naisten alkoholin käyttö on 40 vuodessa lähes kuusinkertaistunut. Alkoholista käytetään kaikkein eniten kotiloissa ja sitä juodaan humalahakuisesti, juominen ajoittuu iltoihin, viikonloppuihin ja erilaisiin juhlapyyhiin. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan suomalaisissa kodeissa juodaan noin 75 prosenttia kaikesta juodusta alkoholista. Tämä ei voi olla vaikuttamatta lasten hyvään elämään.

A-klinikka - säätiön lasinen lapsuus kyselyssä kymmenen prosenttia suomalaisista aikuisista ilmoitti kasvaneensa perheessä, jossa aikuisten alkoholinkäyttö aiheutti heille ongelmia. Päihdeperheissä elävien lasten elämää leimaa usein vastuunottaminen aikuisten tehtävistä, lapsen ja aikuisten roolien sekoittuminen, arkielämän ennakoimattomuus ja rutiinien puute, sosiaalinen eristäytyminen, mielenterveyden ongelmat sekä taloudelliset vaikeudet.

Alkoholi on Suomessa pääpäihde mutta muiden päihteiden käyttö, erityisesti lääkkeiden ja alkoholin sekakäyttö on lisääntynyt lapsiperheissä. Kliinisen kokemuksen mukaan tuskin mikään muu yk-

sittäinen riskitekijä voi vaikuttaa lapsen hyvinvointiin niin monella eri tasolla kun vanhempien päih- teiden käyttö. Päihdeperheessä eläminen on riski lapsen mielenterveydelle ja tasapainoiselle kehi- tykselle.

Raskaana olevien naisten ja pienten lasten äitien alkoholin ja muiden päih- teiden käyttö ovat lisää-ntyneet 2000-luvulla huolestuttavan paljon. Tämä saattaa liittyä siihen, että alkoholia ja muita päih- teitä on yhä helpommin saatavilla, kulttuurimme on salliva ja alkoholimyönteinen ja perheiden ko- kemat erilaiset haasteet ja vaikeudet ovat lisääntyneet. Arviolta noin 6 %:lla odottavista äideistä on päihdeongelma- tai riippuvuus.

Naisten humalakulutus on lisääntynyt huomattavasti, alkoholia juodaan entistä useimmin ja sitä juodaan eniten kotioloissa. Lasten sijoitukset ja huostaanotot kodin ulkopuolelle ovat lisääntyneet viime vuosina 2-6 % vuosivauhdilla, ja tällä hetkellä 1,2 %: kaikista lapsista on sijoitettu kodin ul- kopuolelle. Äidin päihdeongelma on ensisijaisena syynä pienten lasten huostaanottoihin yli 40 % tapauksista.

Uusi lastensuojelulaki, joka tuli voimaan 1.1.2008 velvoittaa ottamaan lapset huomioon aikuisille suunnatuissa palveluissa. Tämä lain muutos on vaikuttanut selvästi lastensuojelun ohjaaminen asi- akkaiden määrään myös SOVATEK-säätiöllä. Vanhempien kanssa tehtävä päihdetyö sekä lasten- suojelulausuntojen kirjoittaminen on lisääntynyt vuosi vuodelta, selkeä muutos on tapahtunut vuo- den 2008 jälkeen.

Edellä mainitut muutokset ovat väistämättä johtaneet tilanteeseen, jossa lasten ja perhenäkökulman huomioiminen tulee olla osa päihdepalveluiden perustyötä. Monet alkoholiongelmaisten vanhempi- en lapset toivovat saavansa ulkopuolista apua vaikeaan perhetilanteeseen mutta jäävät yhä vaille tarvitsemaansa apua. Tarjottu apu on aikuiskeskeistä ja lapset jäävät yhä näkymättömäksi.

3. HANKKEEN TAVOITTEET

SOVATEK- säätiöllä toteutettu lapsilähtöisen päihdetyön hankkeen myötä on pyritty parantamaan lasten huomioimista perusasiakas- ja verkostotyössä, lisäämään ammattilaisten tietoisuutta ja taitoja huomioida päihdeongelmaisten vanhempien lapsia koulutuksen ja konsultaation avulla, tuottamalla

puheeksiotto materiaalia päihdeperheiden vanhempien ja lasten työskentelyn tueksi sekä tuottamaan tutkimustietoa päihdeisyydestä.

Virtahevon lapset hanke on ollut kliininen kehittämishanke, joka vahvuutena on ollut käytännön asiakastyön tuoma kokemus ja havainnot päihdeiden vaikutuksista vanhemmuuteen, erityisesti päihderiippuvuuden muutosvaiheiden vaikutukset vanhemmuuteen ja lasten asemaan päihdeperheessä. Näiden havaintojen ja kokemusten pohjalta hanke on löytänyt oikean suunnan ja kyvyn tavoittaa keskeisimmät kehittämisen tarpeet.

3.1 Pää tavoitteet

Hankkeen tavoitteena on ollut lisätä lasten huomioimista päihdepalveluita käyttävien asiakkaiden perheissä ja parantaa lasten huomioimista itsenäisenä subjektina aikuisten palveluita suunniteltaessa ja toteuttaessa. Aikuisille suunnatuissa päihdepalveluissa lapset jäävät varsin usein näkymättömäksi ja tarjottu apu kohdistuu ainoastaan alkoholiongelmaiseen itseensä. Hanke on kehitetty sellaisia käytännön perustyön interventioita, joiden avulla lapsi tehdään työskentelyssä näkyväksi ja perheen kokonaistilanne otetaan huomioon auttamistyön suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa.

Hankkeen tavoitteena on ollut lisätä ammattilaisten tietoisuutta, muokata asenteita ja kehittää taitoja huomioida päihdeongelmaisen vanhemman kanssa elävää lasta ja parantaa päihdeongelmaisen vanhemman kanssa elävän lapsen avunsaantimahdollisuuksia.

Lapsilähtöisen päihdetyön menetelmien kehittäminen ja testaus sekä päihdeongelmaisia vanhempia ja heidän lapsiaan kohtaavan verkoston työn kehittäminen ovat olleet hankkeen keskeisiä tavoitteita. Hankkeen tavoitteena on ollut tuottaa lapsilähtöistä materiaalia oppaaksi sekä tuottaa tutkimustietoa päihdeisyydestä.

4. HANKKEEN TOIMINTA

4.1 Hankkeen työntekijät ja heidän tehtäväkuvansa

Hanke työllisti kokoaikaisesti projektikoordinaattori Krista Ritamies-Veijalaisen sekä yhtenä päivänä viikossa lastenpsykiatrian erikoislääkärin Anne Poikolaisen ja osa-aikaisesti tutkija Ulla Koso-

sen. Hankkeen kehittäjäryhmässä oli mukana sosiaalityöntekijä Taina Suojuusalmi neljänä tuntina viikossa ajalla 2/2008-9/2008.

Projektikoordinaattorin tehtäväkentän muodostivat perusasiakastyö, verkosto-, ja kehittämistyö, koulutus, tiedotus sekä konsultaatiot. Hankkeen lastenpsykiatri toimi kehittäjäryhmän asiantuntijana ja tarvittaessa projektikoordinaattorin työparina asiakastyössä sekä konsultaatioissa.

Hankkeen tutkija vastasi päihdepalvelusäätiön miesasiakkaiden isyyden kokemuksiin liittyvästä tutkimuksesta sekä kokosi selvitykset lasten huomioimisesta päihdepalveluissa keväällä 2008 ja syksyllä 2010. Tutkija teki molemmista selvityksistä yhteenvedot. Tutkija haastatteli hankkeen projektikoordinaattoria ja lastenpsykiatria keväällä 2009 ja syksyllä 2010. Tutkija haastatteli kattavasti hankkeen sidosryhmät ja teki haastatteluista yhteenvedot. Tutkija kokosi Virtahevon lapset loppuseminaarin palautteet yhteen ja teki niistä kirjallisen yhteen vedon.

4.2 Hankkeen organisaatio: kehittäjäryhmä, tukiryhmä ja ohjausryhmä

Hankkeen kehittäjäryhmä, johon kuuluivat lastenpsykiatrian erikoislääkäri Anne Poikolainen, tutkija Ulla Kosonen ja projektikoordinaattori Krista Ritamies-Veijalainen kokoontui joka keskiviikko koko hankkeen ajan lukuun ottamatta lomaa. Tapaamisia oli yhteensä 39. Kehittäjäryhmä toimi verkostotyön foorumina ja se tuotti käytäntöjä lapsilähtöiseen perustyöhön Päihdepalvelusäätiöllä. Kehittäjäryhmässä pohdittiin yhteisesti hankkeeseen liittyviä ajankohtaisia asioita. Kehittäjäryhmässä tuotettiin hankkeen toimintaan liittyviä käytäntöjä, seurattiin hankkeen tavoitteiden etenemistä ja arvioitiin hankkeen kehittämistyön onnistumisia ja epäonnistumisia. Kehittäjäryhmässä jaettiin myös haasteelliseen asiakastyöhön työhön liittyviä tunteita ja kokemuksia, joiden pohjalta myös hankkeen tavoitteet alkoivat tarkentua, rajautua ja lopulta kristallisoitua.

Hankkeen tukiryhmän muodostivat Sovatek-säätiön toimitusjohtaja Jussi Suojuusalmi, Sovatek-säätiön kuntoutuspäällikkö Heikki Pokkinen, lasten psykiatrian erikoislääkäri Anne Poikolainen, tutkija Ulla Kosonen ja projektikoordinaattori Krista Ritamies-Veijalainen. Tukiryhmä kokoontui noin kerran kuukaudessa ja tapaamisia kertyi hankkeen aikana 18 kertaa. Tukiryhmän tehtäväksi muodostui käytännön toiminnan ja kehittämisen tukeminen. Tukiryhmä tuotti ideoita kehittämistyöhön ja seurasi hankkeen tavoitteiden mukaista etenemistä.

Hankkeen ohjausryhmään kuuluivat:

Ensikoti Aliisan ja avopalveluyksikkö Aionin johtaja Tarja Boelius, koulukuraattori Tuija Mäkinen Jyväskylän kaupunki, sosiaalityöntekijä Maaret Korhonen Jyväskylän perheneuvola, perhetyöntekijä Marja Rantanen Jyväskylän katulähetys, kehittämispäällikkö Matti Rajamäki Kalliolan settlementti, palveluyksikön johtaja Anne Seppälä lasten- ja perheiden palvelut Jyväskylän kaupunki, toimitusjohtaja Jussi Suojasalmi Sovatek-säätiö, kuntoutuspalvelupäällikkö Heikki Pokkinen Sovatek-säätiö, lastenpsykiatrian erikoislääkäri Anne Poikolainen, tutkija Ulla Kosonen ja projektikoordinaattori Krista Ritamies-Veijalainen.

Ohjausryhmä kokoontui kolme kertaa hankkeen aikana. Ensimmäinen tapaaminen oli 4.11.2009 ja viimeinen 21.4.2010. Ohjausryhmä ohjasi, seurasi ja valvoi hankkeen etenemistä tuomalla esiin hankkeen laajoihin tavoitteisiin liittyvät haasteet sekä ohjaamalla hanketta rajaamaan tavoitteitaan hankkeessa olevien resurssien mukaiseksi. Ohjausryhmä antoi oman laajan asiantuntemuksensa hankkeelle ja informoi hankkeesta muille sidosryhmille.

5. HANKKEEN TUOTOKSET

5.1 Verkostotyön kehittäminen ja työkokoukset

Virtahevon lapset hanke järjesti päihdeperheiden lapsia ja heidän vanhempiaan kohtaaville yhteistyötahoille ja sidosryhmille työkokouksen 3.6.2008. Työkokoukseen osallistujia oli 63. Osallistujat edustivat laajaa työkenttää, jossa kohdataan päihdeongelmaisia vanhempia ja heidän lapsiaan. Työkokouksessa saatiin aikaan paljon keskustelua, ryhmätöiden kautta nousi esiin lapsilähtöisen päihdetyön kehittämisen paikkoja ja myös kehittämistyön esteistä.

Työkokouksen ryhmätöiden ja yhteisen keskustelun pohjalta nousi esiin näkökulma päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa hoitamisen vaikeudesta ja haasteellisuudesta. Päihdeongelmaan kietoutuu usein monia päällekkäisiä ongelmia ja niiden hoitaminen vaatii laajaa eri erikoisalojen ja sektoreiden välistä yhteistyötä. Työkokouksessa todettiin yhteisesti, että auttamistyö päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa auttamiseksi vaatii uudenlaista ajattelutapaa ja asenne

muutosta. Työkokouksessa peräänkuulutettiin avoimuutta ja ennakkoluulottomuutta, kiinteää yhteistyötä ja vuorovaikutusta yli sektorirajojen.

Ensimmäisessä työkokouksessa sovittiin, että järjestetään työkokous II, jonka ajankohdaksi sovittiin kevät 2009. Työkokous II keväällä 2009 ei toteutunut vähäisen osallistujamäärän vuoksi ja uudeksi ajankohdaksi valittiin joulukuu 2009. Tähänkään työkokoukseen ei saatu riittävästi osallistujia, jotta se olisi voitu toteuttaa. Työkokous II teemaksi valittiin työpajat, joissa olisi ollut tarkoituksenaan työstää ja kehittää yhdessä muiden toimijoiden kanssa lapsilähtöisen työn interventioita. Tämän tyyppinen työskentelytapa ei vetänyt osallistujia ja tulkinnaiksi kehittäjäryhmässä jäi, että ihmiset tulevat mieluummin kuulemaan jotain uutta positiivista näkökulmaa, saamaan jotain kättä pidempää omaan työhön kuin kehittämään itse työn sisältöjä.

5.2 Päihdepalvelusäitiön hoidon piirissä olevien vanhempien lapset – tilastointi

Virtahevon lapset hankkeessa kehitettiin päihdepalvelusäitiön huuti-tietojenkeruu järjestelmään erillinen lapsilomake syksyllä 2008. Lapsilomake sisälsi muutamia kysymyksiä lapsista: Onko sinulla lapsia? Kuinka monta lasta sinulla on? Lapsen sukupuoli ja ikä, asuvatko lapsi/lapset sinun taloudessa vai jossain muualla, missä? Päihdepalvelusäitiölle tulevista asiakkaista kaikki aloittavat hoitonsa päivystyksestä, jossa heille tehdään hoidon tarpeen arviointi. Lapsilomakkeen täyttäminen on osa asiakkaan tietojenkeruuta.

Lapsitilaston tavoitteena oli ottaa jokaisen asiakkaan kanssa puheeksi lapsi tekemällä hänelle lapsilomakkeen kysymykset. Lapsikysymykset ovat interventio, joka parhaimmillaan antaa tietoa asiakkaan lapsen tilanteesta, lapsen avuntarpeesta ja niistä huolista, joita vanhemmalla itsellään on tai ei ole liittyen lapseen. Hankkeessa haluttiin myös konkreettista tietoa siitä, kuinka paljon Päihdepalvelusäitiön asiakkaiden vaikutuspiirissä on lapsia.

Lomakkeen täyttämiseen liittyi sen käyttöönoton jälkeen monenlaisia ongelmia. Lomaketta täytettiin vaihtelevasti. Aluksi lomaketta ei täytetty juuri ollenkaan mutta aktiivisen mobilisoinnin kautta lomakkeiden täyttäminen lähti käyntiin. Lapsilomakkeen käyttöön liittyvät vaikeuden selittynee päivystystyönryhmän työntekijöiden jatkuvalla vaihtumisella ja sillä, että lomakkeen täyttämistä pidettiin työläänä kaiken muun työn ohella. Lomakkeista saatiin satunnaisotanta koska niitä täytettiin epätäydellisesti ja puutteellisesti koko hankkeen aikana. Hankkeen loppua kohti myös lomak-

keiden täyttöaste koheni huomattavasti ja työntekijät kokivat sen puheeksioton välineensä. (Liite 1).

Päihdepalvelusäätiön asiakkaista 75 prosenttia on miehiä. Hankkeessa oltiin kiinnostuneita siitä kuinka moni päihdepalveluita käyttävistä miesasiakkaista on isiä ja paljonko näiden miesten vaikutuspiirissä on lapsia. Päihdepalvelusäätiön miesasiakkaat olivat yllättyneitä siitä, että heidän lapsistaan kysyttiin ja heidän roolistaan isinä oltiin kiinnostuneita. Miesasiakkaat suhtautuivat myönteisesti mahdollisuuteen puhua ja kertoa lapsista työntekijöille. Työntekijöitä puolestaan yllätti se, kuinka monesta miehestä kuoriutui kysymällä isä.

5.3 Vanhempien ja lasten vertaisryhmät

Lasten auttamiseen herätään yleensä siinä vaiheessa kun lapsen ongelmat ovat jo muiden nähtävissä – lapsi oireilee ulkoisesti tai ympäristö havahtuu siihen, ettei perheessä ole kaikki kunnossa. Lapsen auttamiseksi tulee tuolloin usein korjaava työ, erilaiset terapiat ja hoidot. Vanhempien päihdeongelman hoitamisen ohella tulisi lapsille tarjota riittävän varhaisessa vaiheessa apua, jotta voitaisiin välttää pitkäkestoinen korjaava työ.

Virtahevon lapset hankkeessa ryhdyttiin syksyllä 2009 yhteistyössä Jyväskylän kaupungin lastensuojelun sosiaalityön ja Jyväskylän perheneuvolan kanssa käymään keskustelua yhteistyöstä päihdeperheiden lasten auttamiseksi. 27.1.2010 järjestettiin edellä mainittujen tahojen kanssa neuvottelu, jossa sovittiin vertaisryhmän perustamisesta päihdeongelmallisille vanhemmille ja heidän lapsilleen. Lähtökohtana oli, että ryhmät toteutetaan yhteistyössä kolmen eri toimijan kanssa ja näin hyödynnetään eri organisaatioiden erityisosaamista. Ryhmät suunniteltiin toteutettavaksi Annika Taiton kirjoittaman Huomaa lapsi, opaskirja lasten ja vanhempien vertaisryhmän vetäjille mukaan. (Liite 2.)

Lastenryhmän vetäjiksi lähtivät lasten psykiatrian erikoislääkäri Anne Poikolainen ja kaksi muuta vetäjää lastensuojelun sosiaali- ja perhetyöstä. Vanhempien ryhmään sovittiin vetäjäksi hankkeen projektikoordinaattori Krista Ritamies-Veijalainen ja kaksi muuta vetäjää lastensuojelun perhetyöstä. Ryhmän vetäjien työnohjaajaksi sovittiin Jyväskylän perheneuvolan psykologi Satu Korhonen. Ryhmien kokoontumistilat järjestyivät Jyväskylän perheneuvolan tiloista.

Ryhmiin ilmoittautui kuusi perhettä, joista saatiin lopulta toukokuussa 2010 haastateltua kaksi perhettä. Kahden ilmoittautuneen vanhemman kohdalla heidän päihteiden käyttönsä oli niin akuuttia ja perhetilanne epäselvä, ettei ollut perusteltua aloittaa ryhmää. Yksi vanhemmista perui tulonsa muuton vuoksi ja yksi jätti kokonaan tulematta haastatteluun. Toinen haastatelluista perheistä perui lopulta tulon ryhmään vedoten työkiireisiin. Ryhmät oli tarkoituksena toteuttaa syksyllä 2010. Ryhmään osallistujien puutteen vuoksi ryhmät jouduttiin perumaan.

Päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa vertaistoiminnan kehittämässä lähdettiin ajatuksesta, jonka mukaan koko perheen auttaminen yhdessä on kaikkein vaikuttavinta. Jokainen perheenjäsen tulee näkyväksi ja kuuluvaksi ominen tunteineen ja kokemuksineen. Ja että, on olemassa toisia, jotka elävät samankaltaisessa elämäntilanteessa. Yhdessä toisten kanssa voi käsitellä perheen asioita ja etsiä niihin näkökulmia tai ratkaisuja.

Keskeisimmiksi esteiksi ryhmien toteutumiseksi nousivat: liian vähäinen ja lyhytkestoinen vanhempien motivointityö ennen ryhmään tuloa, vanhemman päihderiippuvuuden muutosvaiheen riittämätön arvioiminen ennen ryhmään ohjaamista ja vanhemman ilmaisema häpeä ja pelko ryhmään tulemisesta sekä päihderiippuvuuteen liittyvä impulsiivisuus asioihin sitoutumisen suhteen.

5.4 Otetaan puheeksi vanhemman päihdeongelma kansio

Otetaan puheeksi vanhemman päihdeongelma kehitettiin Virtahevon lapset hankkeessa auttamaan päihdeongelman puheeksiotto tilanteissa, joissa työntekijälle syntyy huoli vanhemman päihteiden käytöstä. Kansio kehitettiin käytettäväksi koko perheen, lasten, päihdeongelmaisen vanhemman, raittiin vanhemman tai muun lapsesta huolehtivan aikuisen kanssa työskenneltäessä. Kansioon valittiin käytännönläheinen ja perheen voimavaroja tukeva näkökulma. Kansio on vuorovaikutteinen, sen tarkoituksena on toimia keskustelun avaajana ja keskustelun tukena asiakastilanteissa. (Liite3.)

Kansion kehittämisen taustalla oli tieto ja havainnot siitä, että lasten asema, kokemukset ja avun tarve jäävät usein huomioimatta aikuiskeskeisissä palveluissa vaikka tiedetään, että vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat ovat riski lapsen kasvulle ja kehitykselle. Aikuiset voivat

luulla, että päihdeongelmaisen vanhempien lapset eivät ole tietoisia siitä, että perheessä on ongelmia tai eivät huomaa sitä.

Jo pienetkin lapset ovat tietoisia siitä, että perheessä on ongelmia, jotka tekevät elämän vaikeaksi; he elävät näiden vaikeuksien keskellä. Kansion kehittämisen tavoitteena on auttaa lasta ja vanhempia puhumaan asioista niiden oikeilla nimillä, siten että lapset voivat ne ymmärtää ikätasonsa mukaisesti. Puhuminen ja asioiden sanottaminen ei vahingoita lasta vaan auttaa häntä ymmärtämään. Hankkeessa tiedettiin, ettei puheeksioton materiaalista ei ole puutetta. Materiaalia on kehitetty lukuisissa eri hankkeissa ja projekteissa. Kansion käyttöönottoon liitettiin koulutus, koska sen nähtiin olevan tehokkaampi tapa mobilisoida ja vaikuttaa työntekijöiden positiiiviseen asenteeseen ottaa käyttöön erilaisia työvälineitä.

5.5 Konsultaatiot ja koulutukset Päihdepalvelusäätiön henkilökunnalle

Virtahevon lapset konsultaatiot Päihdepalvelusäätiön henkilökunnalle käynnistyi 10.9.2008.

Konsultaatioita jatkettiin kevääseen 2010 asti. Konsultaatioiden tavoitteena oli mobilisoida säätiön työntekijöitä lapsilähtöiseen päihdetyöhön tarjoamalla foorumi, jossa voi jakaa ajatuksia tai huolia asiakkaiden ja heidän lastensa tilanteesta. Konsultaatiossa oli tavattavissa lasten psykiatrian erikoislääkäri Anne Poikolainen ja projektikoordinaattori Krista Ritamies-Veijalainen.

Konsultaatio mahdollisuutta tarjottiin Päihdepalvelusäätiön kaikille työryhmille. Konsultaatio aika oli kerran kuukaudessa, eikä se vaatinut työntekijöiltä etukäteisvalmisteluja. Konsultaatio tarjottiin matalalla kynnyksellä, paikkana johon voi tulla jakamaan mielipiteitään, vaihtamaan ajatuksia sekä näkökulmia asiakkaan tilanteeseen. Konsultaatioon oli mahdollisuus tuoda yksittäinen asiakas, pariskunta tai koko perhe paikan päälle.

Konsultaatioiden käyttö oli erittäin vähäistä. Konsultaatiota käytettiin yhteensä kolme kertaa, joista yhdessä oli mukana asiakaspariskunta. Tuolloin konsultaatiossa käytettiin refleksiivistä työtettä. Virallisten konsultaatioiden sijaan ns. epävirallisia konsultaatioita käytettiin hankkeen aikana erittäin paljon. Lapsilähtöisen päihdetyön juurruttaminen ei toteutunut virallisten konsultaatioiden kautta vaan se lähti juurtumaan satojen epävirallisten keskustelujen kautta. Hankkeen kolmen vuoden aikana keskustelu lapsista lisääntyi valtavasti Päihdepalvelusäätiön eri toimintayksiköissä. Työntekijät tekivät keskusteluissa näkyväksi lapsen asemaa päihdeperheissä ja lähivät miettimään omaa rooliaan lapsilähtöisemmän päihdetyön tekemisessä.

5.6 Hankkeen ulkopuoliset koulutukset, loppuseminaari

Hankkeen tavoite ammattilaisten tietoisuuden, taitojen ja asenteiden paranemisesta huomioida päihdeongelmaisen vanhemman kanssa elävää lasta tuotettiin Virtahevon lapset koulutus. Koulutuksen keskeisimmän sisällön muodostavat päihderiippuvuuden eri muutos vaiheet, joissa ihminen elää ja sen vaikutukset vanhemmuuteen ja sitä kautta lasten elämään. Puheeksiotto kansi- on valmistuttua se liitettiin osaksi koulutusta.

Lähes jokaisessa koulutuksessa on ollut runsaasti osallistujia ja koulutus on saanut erittäin hyvää palautetta. Koulutusta on järjestetty Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiön työntekijöille 30.9.2009 ja 5.10.2010, Jyväskylän kaupungin koulupsykologeille ja kuraattoreille 17.9.2010, Jyväskylän kaupungin perheneuvolan työntekijöille 17.2.2010, Keski-Suomen tuki- ja sijaisperheiden vanhemmille 20.11.2010, Lapsilähtöisen päihdetyön seminaarissa varhaiskasvatuksen ja perhetyön työntekijöille Hämeenlinnassa 25.11.2010, Keski-Suomen kouluterveydenhoitajille 5.1.2011, Jyväskylän kaupungin lastensuojelun perhetyölle 23.2.2010.

Virtahevon lapset hanke alusti lapsilähtöisestä päihdetyöstä myös Keski-Suomen päihdepäivillä 26.8.2008, Suomalaisessa perheterapiankonferenssissa 19.–21.3.2009, Valtakunnallisilla päihdepäivillä 8.4.2009 Kuopiossa, Valtakunnallisilla lastensuojelupäivillä 7.9.2010. Koulutusyhteistyöstä Keski-Suomen Kaste hankkeen kanssa on ollut alustavasti keskustelua. Koulutus on laajempi koulutuskokonaisuus, jonka yhtenä osana tulisi olemaan, otetaan puheeksi vanhemman päihdeongelma koulutus. Koulutuksen suunnittelu käynnistyy syksyllä 2011.

Koulutukset eri sidosryhmille on tarjonnut hankkeen työntekijöille mahdollisuuden kuulla kentän ääntä. Koulutustilaisuuksissa on syntynyt paljon keskustelua, jossa eri organisaatioista tulevat työntekijät ovat kertoneet kokemuksistaan arjen työssä ja kohtaamisissa päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa kanssa. Työntekijät ovat esittäneet koulutuksissa näkemyksiään siitä, kuinka lapsilähtöistä päihdetyötä tulisi edelleen kehittää ja millaista apua he arjen asiakastyön kohtaamisessa eniten mielestään tarvitsevat.

Koulutuksiin osallistuneet ovat antaneet informaatiota siitä, mikä heidän mielestään toimii ja mitkä asiat eivät toimi päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa auttamistyössä. Tällainen tieto on ollut hyvin arvokasta hankkeen kehittämistyön kannalta, koska se on auttanut ymmärtämään sitä miten eri organisaatioissa kohdataan päihdeongelmaisia vanhempia ja heidän lapsiaan ja miten suurta avuttomuutta yhä edelleen tunnetaan tämän hyvin haasteellisen ja jatkuvasti kasvavan asiakasryhmän kanssa.

Hankkeen loppuseminaari järjestettiin Jyväskylässä 1.12.2010. Seminaariin kutsuttiin alustajiksi lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula ja Kankaanpään A-kodin johtaja Arja Ruisniemi. Seminaarin teemana oli lapsen asema päihdetyössä ja päihdeisyys. Seminaariin osallistui kohtuullinen määrä yhteistyökumppaneita ja Sovatek-säätiön omia työntekijöitä. Ulla Kososen tutkimus päihdeisistä vanhempina herätti ansaittua kiinnostusta. Seminaari yleisö oli kiinnostunut myös hankkeen tuotoksista ja siinä saaduista tilastoista. Hankkeen loppuseminaarissa esitetty video, johon oli musiikin ja kuvan voimalla kiteytetty hankkeen keskeisimmät terveiset kosketti ja puhutteli kuulijoita. (Liite 4.)

5.7 Hankkeessa toteutettu tutkimus

Tutkijan rooli hankkeessa

YTT Ulla Kosonen on toiminut tutkijana hankkeessa koko ajan, ensin puolipäiväisenä vuoden 2010 kevääseen ja tämän jälkeen kokopäiväisenä. Hänen tehtävänä oli arvioida hankkeen tavoitteiden toteutumista ja tehdä itsenäistä, aiheeseen liittyvää tutkimustyötä. Lisäksi hänen rooliinsa kuului toimiminen kehittäjäryhmän jäsenenä ja avustaminen käytännön työssä niillä resursseilla, jotka tutkijalla on.

Hankkeen tavoitteiden toteutumisen arviointi

Tavoitteiden toteutumista arvioitiin kahdessa suunnassa.

1) Onko hankkeen aikana tapahtunut muutosta Päihdepalvelusäätiön (Sovatek-säätiön) työntekijöiden asenteissa ja käytännön työssä?

Arviointi suoritettiin kyselynä henkilökunnalle keväällä 2008 ja seurantakyselynä syksyllä 2010. Lisäksi tutkija haastatteli hankkeen käytännön työntekijöitä, koordinaattoria ja lastenpsykiatria, kahdesti. Haastatteluissa käsiteltiin hankkeen etenemiseen liittyviä asioita, mm. kokemuksia ilmapiirin ja käytänteiden kysymyksistä lasten huomioimisessa päihdehoidossa. Kyselyjen ja haastattelujen pohjalta vedetään johtopäätöksiä kohdassa 6.2.

2) Onko tapahtunut muutosta verkostoyhteistyössä muiden päihdeperheiden lasten auttamisessa työskentelevien tahojen kanssa?

Yhteistyön määrän, laadun ja pullonkaulojen kartoittamiseksi tutkija kävi haastattelemassa paikan päällä eri toimijoita. Hän teki sekä yksilö (6) että ryhmähaastatteluja (8) eri työpaikkojen työkokousten yhteydessä. Haastatteluun osallistuivat (Jyväskylän maalaiskunta ja kaupunki yhtyivät vuoden 2009 alusta): Vaajakosken (Jyväskylän maalaiskunta) sosiaalityöntekijät (perhetyö + muita sosiaalityöntekijöitä), Jyväskylän kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijät, Mattilan perhetukikodin työntekijät, kaupungin sijaishuollon sosiaalityöntekijät, Palokan (maalaiskunta) perhetyöntekijät, Jyväskylän Katulähetyksen perhetyöntekijät, Jyväskylän Ensi- ja turvakodin työntekijät, kaupungin äitiysneuvolan työntekijät, Jyväskylän Perheneuvolan sosiaalityöntekijä, 1 kouluterveydenhoitaja, 1 koulukuraattori, Ensikoti Aliisa: johtaja, avopalveluyksikkö Aino: johtaja, Jyväskylän kaupungin ehkäisevän päihdetyön työntekijä, sekä lisäksi Jyväskylän Perheneuvolan kolmelta tiimiltä sähköpostivastaukset.

Haastattelurunkona olivat seuraavat kysymykset:

- Miten päihdeperheiden lapset tulevat huomioituiksi työssänne
- Minkälaisia yhteistyömuotoja teillä on muiden toimijoiden kanssa?
- Mitkä ovat pulmakohdat päihdeperheiden lasten huomioimisessa ja auttamisessa?

Syksyllä 2010 tutkija teki tärkeimmille yhteistyötahoille sähköpostikyselyn silloisen, mahdollisesti muuttuneen, yhteistyön ja lasten auttamistilanteen kartoittamiseksi. Yhteistyön kenttä itessään oli muuttunut siinä suhteessa, että toimijoista kolme (Jyväskylän Katulähetyksen perhetyö, ensikoti Aliisa ja avopalveluyksikkö Aliisa) olivat lopettaneet toimintansa ja Jyväskylän kaupungin ja maalaiskunnan yhdentymisen seurauksena myös sosiaalipuolella oli tapahtunut melko suuria organisatorisia muutoksia. Kyselyssä haluttiin saada myös palautetta hankkeelle. Kyselyyn osallistui vain yksi sidosryhmä, nimittäin Jyväskylän perheneuvola. Haastatteluista ja kyselyistä saatuja tietoja käsitellään raportissa toisaalla.

Tutkimustyö

Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin syrjään jääneiden päihdeisien omia kokemuksia isyydestään. Päihdeperheissä elävien lasten huomioimisessa ja auttamisessa isien näkemykset ovat arvokkaita. Isien kokemuksista puhuminen tarjoaa mahdollisuuden toisille isille löytää samastumisen ja oivalluksen paikkoja. Tutkimus lisäksi täydentää viime vuosina virinnyttä isätutkimusta ja osallistuu keskusteluun ns. uudesta isyydestä.

Tutkimuksen ydinkysymykset olivat:

- Mitä ja miten päihdeongelmaiset isät kertovat omasta isyydestään? Kertomuksista etsittiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:
  - minkälainen yleissävy kertomuksiin liittyy?
  - minkälaisia tunteita kertomukset sisältävät?
  - minkälaisen sijan oma päihdeiden käyttö saa kertomuksissa, ja miten nähdään sen vaikuttaneen isyyteen?
  - minkälaisen sijan suhde/suhteet lasten äitiin/äiteihin saa?
  - miten isäksi on kasvettu?

- Minkälaisia näkemyksiä isyydestä ja maskuliinisuudesta päihdeisät esittävät?
  - minkälaisia isyyksiä ja maskuliinisuuksia sekä näiden yhteen kietoutumisia kertomuksista löytyy?
  - miten nämä käsitykset liittyvät elämäntilanteeseen ja lapsuuden perheeseen (esim. sosiaalinen asema, nykyinen perhetilanne, ikä jne.)?

Tutkimus kohdistui Päihdepalvelusäätiöön hoitoon tulleisiin isiin, joilta kerättiin kokemuksia haastatteleamalla. Haastateltavaksi valittiin hoidon eri vaiheessa olevia, eri ikäisiä isiä (sekä biologinen että sosiaalinen isyys huomioitiin). En edellytetty, että isä asuisi lapsen kanssa; lapset saattoivat olla myös aikuisia. Henkilökunnan avustuksella haastateltavaksi löytyi 12 isää, joita haastateltiin talvella ja keväällä 2009.

Haastatellut olivat 25-60-vuotiaita, ja keski-ikä on 46 vuotta. Isillä oli 26 biologista lasta ja 4 sosiaalista (vaimon) lasta. Alaikäisten lasten kanssa asuu vain kaksi isää; neljä isää asuu erillään alaikäisistä lapsista. Lopuilla isistä on nuoria tai nuoria aikuisia lapsia. Seitsemän isistä on avotai avioliitossa, neljä on eronnut ja yksi on sinkku. Haastateltujen pääpäihde on alkoholi. Seit-

semän haastateltavaa löytyi A-vieroitusosastolta ja viisi avokuntoutuksesta. Haastatelluista kolme oli eläkkeellä, kuusi työttömänä, yksi työssä ja kaksi opiskeli.

Haastattelut suoritettiin teemahaastatteluina, ja ne kestivät puolesta tunnista tuntiin. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin.

Hankkeessa toteutettu arviointi ja tutkimus; tuotoksia

Sidosryhmille tehdyn kyselyn pohjalta tutkija kirjoitti artikkelin, joka julkaistiin A-klinikkasäätiön julkaisemassa päihdetyön Tiimi-lehdessä nro 5/2010 otsikolla ”Lapsilähtöisen päihdetyön jäljillä” .

Päihdeisien tutkimusta on esitelty Päihdepalvelusäätiön (nykyisen Sovatek-säätiön) koulutuksessa syksyllä 2009 ja 2010. Tutkimusaineistoa ja muuta päihdeisyyteen liittyvää tutkimusta on käytetty opetuksessa Jyväskylän Avoimen Yliopiston perheopinnoissa sen isyyttä käsittelevässä osiossa loppusyksystä 2010. Hankkeen loppuseminaarissa tutkija esitteli tutkimuksen tuloksia. Tutkimusaineistosta työstettiin artikkeli, ja on jota on tarjottu julkaistavaksi alan tieteellisiin julkaisuihin (Yhteiskuntapolitiikka ja Janus).

Tutkimus- ja arviointityön arviointia

Arvioinnin osalta Päihdepalvelusäätiön (Sovatek-säätiön) henkilökunnalle tehty kysely onnistui kohtalaisesti. Varsinkin ensimmäisessä kyselyssä palautusprosentti oli korkea (n. 80 %) , ja lomakkeet sisälsivät paljon avovastuksia, joissa pohdittiin omaa työtä lapsinäkökulmasta. Kysely antoi melko hyvän kuvan lasten huomioimisen ongelmista ja työn kehittämisen tarpeista. Toisen kyselyn palautusprosentti jäi alhaiseksi (n. 50 %), ja avovastauksia oli niukalti. Silti hanke sai hyödyllistä palautetta siitä, missä oli onnistuttu ja epäonnistuttu.

Mistä toisen kierroksen alhainen palautusprosentti johtuu? Ensimmäisellä kierroksella hanke oli uusi ja innostava, toisen kierroksen ajankohtana hanke oli toiminut jo yli kaksi vuotta, ja aihe alkoi ehkä jo väsyttää. Ensimmäisellä kierroksella johto motivoi aktiivisemmin työntekijöitä vastaamaan kuin toisella kierroksella. Lisäksi taloon oli tullut aika paljon uusia työntekijöitä, jotka eivät ehkä olleet perillä, mistä hankkeesta oli kyse.

Sidosryhmiltä tulevan tiedon ja palautteen saamiseksi tehtiin alussa aikaa vievä työ haastattelemalla eri tahojen edustajia henkilökohtaisesti. Vaivannäköön nähden tulokset konkreettisen tiedon osalta jäivät aika vähäisiksi, mutta paikan päällä käymisellä ja henkilökohtaisella kontaktin ottamisella on muita, yhteydenoton kynnyksiä madaltavia vaikutuksia. Se, että loppupalautetta ei paljoa saatukaan sähköpostiviesteinä, oli tavallaan odotettavissa tietäen työtahdin kireyden esimerkiksi sosiaalitoimessa. Haastattelukierroksen uusimiseen ei ollut mahdollisuutta, koska tutkijan oli keskityttävä tutkimuksen raportointiin.

Tutkimusaineiston työstäminen sai loppujen lopuksi liian vähän aikaa osakseen. Tämä johtui osaksi siitä, että tutkija oli kiinnitetty myös toiseen hankkeeseen. Varsinaiseen aineiston analysointiin tutkija pääsi kunnolla käsiksi vasta keväällä 2010. Hän ei päässyt hyödyntämään kuin osan aineistoa. Tämäkin on hyvä avaus päihdeisien tutkimuksessa. Monia jatkotutkimusaiheita virisi.

Kaiken kaikkiaan tutkijan mukanaolo käytännön kehittämishankkeessa oli opettavainen kokemus sekä tutkijalle että käytännön työntekijöille. Aluksi kumpikin osapuoli työskenteli melko lailla erikseen. Yhteistyön rajapintojen löytymisessä meni jonkin aikaa. Tutkija tahollaan olisi kaivannut, että häntä olisi informoitu enemmän siitä, minkälaisen käytännön kehittämistehtävien parissa toiset työskentelevät. Syyksi erillään oloon paljastui ajan myötä se, että koordinaattorilla oli virheellinen oletus tutkijan tarpeesta olla rauhassa. Kun asia otettiin esille, tutkija rupesi olemaan ajan tasalla myös hankkeen kehittämistyöstä ja pystyi omalta osaltaan avustamaan tietojen dokumentoinnissa.

6. HANKKEEN TOIMINNAN ARVIOINTIA

Hankkeen tavoitteen oli vaikuttaa viranomaisten asenteisiin ja nykyisiin toimintakäytäntöihin siten, että päihdeongelmaisten vanhempien lasten kokemukset ja tarpeet tulevat näkyväksi ja he saavat paremmin tarvitsemansa tuen. Konkreettisina tavoitteina olivat

- 1.) kehittää uusia toimintamalleja joiden avulla lasten huomioiminen paranee ja lapset otetaan paremmin huomioon myös aikuisten palveluita suunniteltaessa ja toteuttaessa
- 2.) lisätä ammattilaisten tietoisuutta, parantaa asenteita ja kehittää taitoja huomioida päihdeongelmaisen vanhemman kanssa asuvaa lasta sekä parantaa lasten avunsaanti mahdollisuuksia aikuiskeskisessä päihdetyössä

- 3.) kehittää ja testata lapsilähtöisiä menetelmiä ja yhteistyömuotoja päihdeongelmaisen vanhemman kanssa elävän lapsen auttamiseksi
- 4.) tuottaa lapsilähtöistä materiaalia ja tutkimustietoa päihdeisyydestä.

Uusista toimintakäytännöistä ensimmäinen oli lasten huomioimisen lisäämistä ja parantamista varten kehitetty erillinen lapsilomake Päihdepalvelusäätiön Huuti-tietojenkeruu järjestelmään. Lomakkeen myötä lapset otettiin puheeksi jokaisen aikuisasiakkaan kanssa. Lapsilomake oli puheeksioton väline sekä sen avulla pyrittiin saamaan tilastollista tietoa aikuisasiakkaiden vaikutuspiirissä olevista lapsista. Lomakkeiden täyttäminen osoittautui yllättävän hankalaksi, niiden täyttäminen oli satunnaista hankevuonna 2008 mutta tilanne alkoi parantua vuoden 2009 aikana. Hankevuonna 2010 lomakkeita täytettiin jo kohtuullisen hyvin.

Tilastoista ei saatu kuitenkaan täysin luotettavaa tietoa mutta satunnaisotoksesta voidaan päätellä, että Päihdepalvelusäätiön nykyisen SOVATEK-säätiön asiakkaista 67 prosentilla on lapsia ja heistä puolet on alaikäisiä. Otos vuoden 2010 tilastoista: 575 asiakkaasta 321 ilmoitti, että heillä on lapsia. Lapsia heillä oli yhteensä 733. Jo näiden tilastojen perusteella voidaan todeta, että SOVATEK-säätiön aikuisasiakkaiden vaikutuspiirissä on valtavasti lapsia. Huomioitavaa on myös se, että asiakkaista 75 prosenttia on miehiä, joten isien osuus asiakaskunnasta on erittäin suuri.

Lasten huomioiminen lisääntyi merkittävästi kaikissa Päihdepalvelusäätiön työyksiköissä hankkeen aikana. Päihdepalvelusäätiön ja myöhemmin SOVATEK-säätiön työntekijät näkivät lapsilähtöisen kehittämistyön tärkeänä ja työryhmät olivat valmiita muuttamaan omaa työtään lapsilähtöisempään suuntaan. Tästä oli osoituksena useat epäviralliset/viralliset yhteydenotot ja konsultaatiot, joissa työntekijät halusivat jakaa huoliaan asiakasperheiden ja lasten tilanteisiin liittyen. Työntekijät kehittivät lapsilähtöistä työtä työyksikkönsä ja asiakkaitensa tarpeista käsin ja kutsuivat Virtahonon lapset hankkeen työntekijöitä mukaan suunnittelu- ja kehittämispäiviinsä sekä tiimeihinsä. Näissä tapaamisissa mietittiin yhteisesti hyviä tapoja toteuttaa lapsilähtöistä päihdetyötä. Lisääntyi puhe lapsista, lapsen asemaa asiakasperheissä tuotiin näkyväksi ja yhteisissä keskusteluissa pohdittiin vaihtoehtoja perheiden ja lasten tilanteiden parantamiseksi. Kynnys lastensuojeluilmoitusten tekemiseen madaltui ja vanhempien kanssa otettiin yhä useammin puheeksi huoli lasten tilanteesta.

Lapsilähtöinen työtapa on juurtunut osaksi SOVATEK-säätiön toimintakulttuuria mikä näkyy perusasiakastyössä avopalveluissa ja osastohoidossa perheen ja lasten tilanteen selvittämisenä sekä vanhemmuuden kanssa työskentelynä. Juurtumisesta kertoo myös perhekeskeisen työn lisääntyminen, SOVATEKILLA tavataan yhä enemmän pariskuntia ja perheitä. Lasten kanssa työskentely tapahtuu pääasiassa perheneuvolassa, jossa työskentelystä vastaa lasten auttamiseen erikoistuneet työntekijät. Sovatekilla työntekijät arvioivat lapsen tilannetta sekä mahdollisen avun tarvetta ja ryhtyvät tarvittaviin toimenpiteisiin mm; olemalla yhteydessä lastensuojeluun, tekemällä lastensuojeluilmoituksen, ohjaamalla ja tukemalla vanhempia huomioimaan lasten avun tarve, informoimalla vanhempia lapsille suunnatuista palveluista.

Lasten- ja vanhempien auttamiseksi kehitettiin yhteistyössä Jyväskylän kaupungin lastensuojelun – ja perheneuvolan kanssa vertaistukiryhmät. Lasten vertaistoiminnan keskeisin tehtävä on estää jo ennakolta lasten mahdollinen tuleva päihdeiden käyttö, mahdolliset muut ongelmat aikuisuudessa ja mahdollinen syrjäytyminen. Vertaistoiminta tarjoaa lapselle mahdollisuuden selvittää ilman sukupolvien yli siirtyvää päihdeidenkäytön perinnettä. Vanhempien ryhmä toimii rinnakkain lasten ryhmän kanssa ja vanhemman ovat näin ollen tietoisia siitä, mitä lasten ryhmässä tapahtuu. Koko vertaistukiryhmien toiminta perustuu siihen, että lapsen näkökulma nostetaan esiin asioiden käsittelyssä.

Vertaistukiryhmiä ei lopulta saatu käynnistettyä mutta koko prosessi antoi arvokasta informaatiota siitä millaisia haasteita päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa auttamiseen liittyy. Lisäksi se nosti esiin kysymyksen siitä onko ryhmämuotoinen toiminta tämän kohderyhmän kanssa oikea ja paras vaihtoehto.

Hankkeen asiantuntija lääkäri lastenpsykiatrian erikoislääkäri Anne Poikolainen ja projekti-koordinaattori Krista Ritamies-Veijalainen kehittivät arjen asiakastyön havaintojen ja kokemusten pohjalta materiaalin otetaan puheeksi vanhemman päihdeongelma kansioon. Kansio kehitettiin tueksi puheeksiotto tilanteissa, jossa syntyy huoli vanhemman päihdeidenkäytöstä. Kansio on vuorovaikutteinen ja siihen liitettiin käyttöönotto koulutus.

Koulutuksen avulla lisättiin ammattilaisten ymmärrystä päihderiippuvuuden muutosvaiheiden vaikutuksesta vanhemmuuteen ja sitä kautta lapsen asemaan ja hyvinvointiin perheessä. Koulutus ja kansio ovat saaneet kentältä erittäin hyvää palautetta. Koulutuksia on järjestetty laajalle joukolla eri alojen ammattilaisia, jotka kohtaavat työssään päihdeongelmaisia vanhempia ja hei-

dän lapsiaan. Koulutuksia on järjestetty hankkeen päättymisen jälkeen ja sitä on kysytty osaksi suurempaa koulutuskokonaisuutta, josta vastaa Kaste-hanke.

Koulutuksien avulla on pystytty vaikuttamaan ammattilaisten asenteisiin kohdata päihdeongelmaisia vanhempia ja heidän lapsiaan lisäämällä tietoa ja ymmärrystä päihdeongelman luonteesta.

Verkostoituminen päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa kanssa työskentelevien toimijoiden kanssa on hankkeen myötä lisääntynyt selvästi. Käytännön asiakastyön kautta yhteistyö erityisesti lastensuojelun kanssa on tiivistynyt. Lastensuojelulain muutoksen myötä v.2008 lastensuojelun ohjaamien asiakkaiden määrä on jatkuvasti lisääntynyt SOVATEK-säätiöllä. Päihdepalvelusäätiön henkilökunta ja lastensuojelu ovat tavanneet hankkeen aikana yhteisesti ja hioneet yhteistyökäytäntöjä.

Eri organisaatiot tekevät työtään omasta viitekehuksestaan käsin ja näiden erilaisten orientaatioiden kohtaaminen ei aina ole ongelmaton. Organisaatiot ovat etäällä toisistaan ja työskentely päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa kanssa jakaantuu monelle eri sektorille. Eri organisaatiot tekevät työtä päällekkäin, joka on asiakkaan näkökulmasta kuormittavaa ja vaikeasti jäsentyvää. Verkostotyötä kehitettiin lisäämällä avointa keskustelua yli sektorirajojen, miettimällä yhdessä päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lasten auttamiseen liittyviä vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia yhteisen lisääntyneen asiakastyön, työkokouksen, yhteisen vertaisryhmätoiminnan suunnittelutyön kautta.

Hanke saavutti keskeisimmät tavoitteensa ja sen suurimpana saavutuksena voidaan pitää lapsilähtöisen päihdetyön juurtumista SOVATEK-säätiön toimintakulttuuriin. SOVATEKIN päihdepalveluiden työntekijöiden vilpityn ja ennakkoluuloton halu kehittää lapsilähtöistä päihdetyötä oli juurruttamisen onnistumisen ehdoton vahvuus. Hankkeessa tuotettu kansio ja siihen liittyvä lapsilähtöisen päihdetyön koulutus onnistui hyvin ja palaute kentältä oli hyvin positiivista.

Hankkeen tutkimus päihdeongelmaisten miesten isyyden kokemuksista oli monella tavalla merkittävä. Isyys ja kokemukset isyydestä on jäänyt päihdehoidossa lähes kokonaan näkymättömäksi. Kuitenkin suurin osa päihdehoitoon tulevista asiakkaista on miehiä ja hankkeesta saatujen tilastojen mukaan heidän joukossaan on paljon isiä. Tutkimuksesta saatujen johtopäätösten mukaan isyys on miehille merkittävä voimavara ja sen näkyvä tekeminen on keskeistä päihdekuntoutuksessa.

Hankkeen suurimpana tavoitteista jäämisenä voidaan pitää sitä, etteivät päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa vertaistukiryhmät onnistuneet. Hyvin suunniteltu kokonaisuus voidaan kuitenkin jossain muodossa toteuttaa hankkeen jälkeenkin ja itse prosessi oli monin tavoin antoisa. Se antoi lapsilähtöisen päihdetyön kehittäjille arvokasta tietoa siitä kuinka päihdeongelman luonne, päihderiippuvuuden muutosvaiheessa olevien vanhempien tilanne ja muut vaikuttavat tekijät asettaa haasteita kohderyhmän auttamistyölle. Suunnitteluprosessi yhdisti kolmen eri organisaation toimijat ja toi heitä lähemmäksi toisiaan.

Haasteelliseksi muodostui myös hankkeen laajat tavoitteet suhteessa resursseihin. Hankkeen kokopäiväinen koordinaattori teki koko hankkeen ajan perusasiakastyötä päihdeongelmaisten vanhempien kanssa ja hankkeen asiantuntija lääkäri oli läsnä yhtenä päivänä viikossa, hankkeen tukija oli osa-aikainen ja osittain mukana toisessa hankkeessa. Kehittämistyön osuus jäi hankkeessa vähäisemmäksi mutta toisaalta perusasiakastyön kautta avautui aitiopaikka päihdeongelmaisen vanhemman ja hänen perheensä todellisuuteen. Ilman tätä kehittämistyö olisi ollut lähes mahdotonta.

Hankkeen projektikoordinaattori koulutautui hankkeen aikana psykoterapeutiksi, koulutusterapia asiakkaita valikoitui päihdekuntoutuksen muutosvaiheessa olevia vanhempia, istuntoja keriyti hankkeen aikana yli 300 tuntia. Vanhemmuuden kanssa työskentely antoi projektin koordinaattorille syvällistä tietoa päihderiippuvuuden vaikutuksista vanhemmuuteen ja sitä kautta lasten elämään.

7. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA

Virtahevon lapset hankeen aikana vuosina 2008–2010 on ollut selvästi nähtävissä kasvu päihdehoitoon tulevien lapsiperheiden määrässä. Tätä muutosta selittänee hanke, joka juurtuessaan on muuttanut työntekijöiden tapaa tehdä työtään lapsilähtöisemmin, lastensuojelulain muutos 1.1.2008, joka velvoittaa myös päihdepalveluissa lasten huomioon ottamisen, runsaasti alkoholia käyttävien pienten lasten äitien lisääntymisen sekä nuorten fertiili iässä ja raskaana olevien huumeita käyttävien naisten osuuden kasvun asiakaskunnassa.

Lapsiperheiden määrien kasvussa on huolestuttavaa myös se, että huono-osaisuus ja syrjäytyminen siirtyvät sukupolvelta toiselle. Sovatekin päihdepalveluihin tulevia asiakkaita tavataan jo

toisessa ja kolmannessa polvessa. Suurin osa SOVATEK-säätiölle ohjautuvista lapsiperheistä tulee lastensuojelun ohjaamina. Hoitoon tultaessa perheiden ongelmat ovat usein kestäneet jo vuosia ja hoitoon tulleelle vanhemmalle on kehittynyt päihderiippuvuus.

Hoitoon tulevien lapsiperheiden ongelmat ovat kehittyneet monimutkaisiksi ja päällekkäisiksi. Päihdeongelma kietoutuu asiakkaan koko elämään ja sen kerrannaisvaikutukset ovat huomattavat. Perheiden elämä on monella eri tasolla vaikeutunut ja problematisoitunut, jolloin nopeita ratkaisuja perheiden elämäntilanteen helpottamiseksi ei ole olemassa.

Vanhemman päihderiippuvuuden muutosvaihe on keskistä myös lapsen elämän kannalta. Päihdeiden käytön kanssa esiharkintavaiheessa olevat vanhemmat ovat haluttomia pohtimaan ongelmaansa ja he ovat vastahankaisia muutokselle. Päihdeiden käyttö jatkuu ja sitä yritetään salata ja piilottaa ympäristöltä. Harkintavaiheessa olevat vanhemmat pohtivat vakavasti päihdeiden käyttöön ja tuntevat suurta ambivalenssia päihdeiden käytön hyötyjen ja haittojen suhteen. Toimintavaiheessa olevat vanhemmat haluavat aktiivisesti muutosta päihdeiden käyttöön ja tekevät konkreettisia muutoksia sen suhteen. Ylläpitovaiheessa muutokset päihteen käytössä on integroitu osaksi arkielämää.

Vanhemman päihderiippuvuuden muutosvaiheet kestävät vuosia ja lapset elävät keskellä näitä muutoksia. Päihderiippuvuuden eri muutosvaiheet tekevät työn vanhemman kanssa haasteelliseksi. Muutoksen eri vaiheissa tarvitaan erilaisia interventioita vanhempien ja heidän lastensa auttamiseksi. Tämä tarkoittaa tarpeiden yksilöllistä huomioon ottamista ja sopivan hoitomuodon valintaa. Tarvitaan myös eri sektorien välistä tiivistä yhteistyötä ja työnjakoa, jotta välttyttäisiin päällekkäiseltä työskentelyltä.

Virtahevon lapset hankkeesta saatujen kokemusten ja havaintojen perusteella päihdeongelmaiset vanhemmat ja heidän lapsensa hyötyvät palveluista, jossa heillä on mahdollisuus riittävän pitkään ja yhtäjaksoiseen tukeen. Vanhemman päihderiippuvuuden muutosvaiheiden kesto on yleensä vuosia 1-5 vuotta ja jokaisessa muutosvaiheessa erilaisten interventioiden merkitys korostuu.

Vanhemmat ja lapset tarvitsevat tukea, joka vahvistaa heidän luonnollista lähiverkostoaan ja sosiaalisia suhteitaan, vahvistavat itsetuntoa ja parantavat arkielämään liittyviä taitoja sekä tukevat vuorovaikutusta lapsen kanssa. Kaikki ne toimet, jotka auttavat ylisukupolvisen huono-

osaisuuden kierteen katkaisemisessa ovat päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa hyvän elämän kannalta keskeisiä.

Virtahevon lapset hanke on päättynyt mutta työ lapsilähtöisen päihdetyön kehittämisessä jatkuu. Hankkeen pohjalta kehittynyt idea päiväkotiryhmän perustamiseksi päihdeongelmaisten vanhempien lapsille on alkanut. Taustalla on haaste siitä, millaisin interventioin on mahdollista katkaista huono-osaisuuden ketju ja nostaa lapsi auttamistyön keskiöön. Virtahevon lapset hanke on saanut seuraavan askeleensa ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisemisessä kehittämällä lapsiperheiden päihdetyötä yhteistyössä Jyvälän lastentarhan kanssa.

Raportissa käytetyt lähteet:

Vaativa vauvaperhetyö, kirjallisuuskatsaus kansainvälisistä tutkimuksista

Marjatta Bardy & Kaisa Öhman

Stakesin työpapereita 13/2007

Unohdetut lapset

Alkoholistivanhempien lapsia koskeva tutkimus

R.Margaret.Cork

A-klinikkasäätiö

Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen

Holmila-Bardy-Kouvonen

Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008):4

Perhepiirissä

Ulla Hämäläinen ja Olli Kangas (toim.)

Eriarvoinen lapsuus

Irmeli Järventie ja Hannele Sauli (toim.)

Kolme reittiä alkoholista toipumiseen

Katja Kuusisto

Akateeminen väitöskirja Tampereen yliopisto 2010

Lasinen lapsuus

A-klinikkasäätiön väestötutkimukset vuosina 1994, 2004 ja 2009

Lapsiperheiden hyvinvointi 2009

Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.)

Miten suomalaisten alkoholin käyttötilanteet ovat muuttuneet 2000-luvulla

Heli Mustonen, Pia Mäkelä, Petri Huhtanen

Yhteiskuntapolitiikka 74 (2009):4

Suomi Juo. Suomalaisten alkoholin käyttö ja sen muutokset 1968–2008

Pia Mäkelä, Heli Mustonen, Christoffer Tigerstedt (toim.)

THL 2010

Marjukka Pajulo

Päihdeongelmaisten odottavien äitien hoidon kehittäminen

Suomen lääkirilehti 14/2011

Tutkimus päihdeongelmaisten muutosvalmiudesta

Pekka Saarnio ja Vesa Knuuttila

Yhteiskuntapolitiikka 71 (2006):1

Annika Taitto

Huomaa Lapsi päihdeongelma perheessä

Liite 2.

Virtahevon lapset vertaisryhmä päihdeongelmallisille vanhemmille ja heidän lapsilleen

Vertaisryhmä on tarkoitettu;

- perheille, jossa on päihdeongelma
- perheessä on alle 12-vuotiaita lapsia
- perheen lapset eivät välttämättä oireile
- lapsilla voi jo olla erilaisia ongelmia koulussa ym.
- ensimmäinen väliintulo on jo tehty (päihdeongelmainen on ohjattu hoitoon, viranomaiset ovat puuttuneet perheen tilanteeseen)
- väliintuloa ei ole tehty, mutta vanhempi on huolissaan lapsen tilanteesta

Perheiden määrä

Perheitä on hyvä olla 5-6. Sopiva lapsiryhmän koko on 6-7 lasta, joiden ikä on 5-12 vuoden välillä. Lapsiryhmässä voi olla myös sisaruksia. Ihanteellinen vanhempien ryhmän koko on 5-6 aikuista.

Etukäteishaastattelut

Kaikki mukaan ehdotettavat perheet haastatellaan ennen toiminnan alkamista, sekä lapset että vanhemmat. Lasten haastattelijoina toimivat lastenryhmän vetäjät. Vanhempien ryhmän vetäjät haastattelevat vanhemmat.

Ryhmät kokoontuvat 10 kertaa. Perheiden haastattelut toteutetaan kevään 2010 aikana ja ryhmät käynnistyvät syksyllä 2010.

Ryhmät toteutetaan yhteistyössä Jyväskylän kaupungin lastensuojelun sosiaali- ja perhetyön, Jyväskylän perheneuvolan ja Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiön kanssa.

Ota yhteyttä ryhmien yhteyshenkilöön:

Krista Ritamies-Veijalainen
projektikoordinaattori

Virtahevon Lapset – lapsilähtöisen päihdetyön kehittämishanke

Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiö

gsm 040 024 9059

krista.ritamies-veijalainen@jkl.fi

Vanhempien ryhmätapaamisen ohjelma

Vanhempien vertaisryhmän ohjelma noudattelee lasten ryhmän ohjelmaa, jotta vanhemmat tietävät, mitä aiheita lapset ovat käsitelleet.

Ryhmässä on tärkeää käsitellä vanhempien itse esille nostamia aiheita sovittujen teemojen lisäksi. Vanhemmat voivat täyttää henkilökohtaista päiväkirjaa toiminnan aikana. Päiväkirjan kirjoittamisesta voidaan myös keskustella: onko kirjoittamisesta hyötyä.

Tapaamiskertojen yhteydessä käsitellään vanhemmuutta eri tavoin. Apuna voidaan käyttää vanhemmuuden roolikarttaa.

Ryhmässä painotetaan lapsen näkökulmaa sekä vanhemman vastuuta omasta lapsesta ja tämän hyvinvoinnista. Tärkeää on myös jokaisen aikuisen omien kokemusten ja tunteiden läpikäyminen - oma henkilökohtainen prosessi.

Ryhmän aihekokonaisuudet

1. Aloittaminen, ensimmäinen tapaamiskerta

Ryhmän aloittaminen
Esittelyt
Ryhmän säännöt
Tavoitteet

2. Mitä alkoholismi on, toinen tapaamiskerta

Alkoholismi sairautena
Alkoholismin kehittyminen, riippuvuus
Alkoholin vaikutus ihmiseen
Fyysiset muutokset
Alkoholismi perheessä
Lasten kokemuksia alkoholismista

3. Millaista on, kun vanhempi juo, kolmas tapaamiskerta

Miten lapsi kokee vanhemman liiallisen päihteiden käytön
Mitä lapsi tarvitsee aikuiselta
Alkoholistin muuttuminen
Miten vanhemman persoonallisuuden muuttuminen vaikuttaa lapsen elämään

4. Lapsen selviytymiskeinot, neljäs tapaamiskerta

Miten lapsi toimii eri tilanteissa
Miten itse olen toiminut

5. Vanhemman omat kokemukset, viides tapaamiskerta

Miten päihteiden käyttö vaikuttaa vanhemmuuteen
Arkipäivän tilanteita ja ongelmia

6. Minä ja perheeni

Minun perheeni
Mitä perhe merkitsee

Miten meillä tehdään
Meidän perheen tavat toimia
Meidän perheen säännöt

7. Sukupuu

Oma tausta
Traditiot
Sukupolvien ketju ja sen katkaiseminen

8. Tunteet, kahdeksas tapaamiskerta

Mitä tunteita on
Tunteiden peittäminen
Sisäinen tunne/ulkoinen ilme
Kaikki tunteet ovat sallittuja
Saa suuttua
Minun tunteeni

9. Rajat, yhdeksäs tapaamiskerta

Oikeus tehdä omia rajoja
Miten lapsi selviää vaikeissa tilanteissa
Omat alueeni
Lapsen omat alueet
Lapsen kunnioittaminen
Selviytyminen vaikeissa tilanteissa kotona
Avun hakeminen
Lapsetkin saavat tehdä omia valintoja ja ratkaisuja
Lapsilla on oikeuksia
Vastuu vanhempana
Toivo

10. Ryhmän päättäminen, tapaamiskerta 10

Lasten ryhmätapaamisten ohjelma

1.tapaamiskerta

Ryhmän aloitus

- alkuinfoa
- esittely (tyyliin ”Simo Sammakko”)
- alkutoimet (mitä?)
- tunnesäätila
- ryhmän säännöt

VÄLIPALA

- kansion koristelua ?
- päätös

2. tapaamiskerta

Mitä alkoholismi on

- läsnäolon tarkistus
- tunnesäätila
- mitä alkoholismi on –keskustelu
- Liisan päiväkirja 1
- alkoholisti ja pullo –piirros

VÄLIPALA

- ryhmän nimi
- päätös

3. tapaamiskerta

Millaista on, kun vanhempi juo

- läsnäolon tarkistus
- tunnesäätila
- Otto Oravan lupaus ja kesk.
- Liisan päiväkirja 2 ja 3
- mikä on kaikkein pahin muutos (s.150 ja teht. 10)
- perhesalaisuudet :ei saa puhua...

VÄLIPALA

- ohjattua vapaata toimintaa
- päätös

4.tapaamiskerta

Lapsen selviytymiskeinot

- läsnäolon tarkistus
- tunnesäätila
- Liisan päiväkirja 4
- lapsen keinot selviytyä (tehtävät 11-14)
- minun keinoni selviytyä (tehtävä 15, s. 154)

VÄLIPALA

- ohjattua vapaata toimintaa
- päätös

5.tapaamiskerta

Lapsen omat kokemukset

- läsnäolon tarkistus
- tunnesäätila
- Liisan päiväkirja 5
- kolme lappua (s.155)

VÄLIPALA

- ohjattua vapaata toimintaa
- päätös

6. tapaamiskerta

Minä ja perheeni

- läsnäolon tarkistus
- tunnesäätila
- mitä perhe merkitsee (s. 158)
- näkyviä sääntöjä (s.161)
- näkymättömiä ”sääntöjä” (s. 162)
- liisan päiväkirja 6

VÄLIPALA

- vapaata toimintaa
- seuraavaksi kerraksi valokuvia mukaan? / sukupuun tekoa kotona
- päätös

7. tapaamiskerta

Sukupuu

- läsnäolon tarkistus
- tunnesäätila
- valokuvat
- minun sukupuuni

VÄLIPALA

- vapaata toimintaa
- päätös

8. tapaamiskerta

Tunteet

- läsnäolon tarkistus
- tunnesäätila
- Liisan päiväkirja 7 ja 8
- mitä tunteita on
- peitetyt tunteet (jäävuoritehtävä 23)
- tunteiden purkaminen

- vuorovaikutus ilman sanoja (s.181)?

VÄLIPALA

- vapaata toimintaa
- päätös

9. tapaamiskerta

Minä ja ihmissuhteet

- läsnäolon tarkistus
- tunnesäätila
- ystävyyden merkkejä s.186
- omat rajat
- vuorovaikutus ilman sanoja (s.181)?
- selviytyminen vaikeissa tilanteissa kotona (s.194)
- Liisan päiväkirja 9 ja 10
- autiosaarelle lähtö (s.197)

VÄLIPALA

- vapaata toimintaa
- päätös

10. tapaamiskerta

Ryhmän päättäminen

- läsnäolon tarkistus
- tunnesäätila
- maalaus ”minun maailmani” (s.115)
- verkostoni ,tehtävä 34 (s. 335)

VÄLIPALA ja päätös